

TÜRK - İSLAM MEDENİYETİ
AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Editors / Editors in Chief

Prof. Dr. Mehmet AYDIN

Prof. Dr. Dicle AYDIN

Editör Yardımcısı / Assosiaty Editor

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Yıl / Years : 11 Sayı / Number : 22

KONYA - 2016 - YAZ

Bu sayı Esenek Eğitim Merkezi ve Anka Danışma Grubu A.Ş.'nin katkılarıyla
yayınlanmıştır.

TABERİ TEFSİRİ'NDEKİ HİRİSTİYANLIĞA BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Mehmet AYDIN*

Öz

Taberi Tefsiri, bir rivayet tefsiri olarak, ilk Müslüman neslinin, Hıristiyanlıkla ilgili Kur'an ayetlerinin anlayış modelini sergilemektedir. Bunun için, bu asırdaki Hıristiyanlığa karşı anlayışları, Taberi'nin ortaya koyduğu şekil ve muhteva içinde bir değerlendirme, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Taberi Tefsiri'nin önemli bir yönü, kendinden sonraki bütün tefsirlere hemen hemen modellik ve kaynaklık teşkil etmesidir. Taberi Tefsiri'nde, Hıristiyanlığa, sadece Kur'an ayetleri çerçevesinde yaklaşılmamaktadır. Bu açıdan Taberi Tefsiri, Razi'nin (1210) ve Reşit Rıza'nın Menar Tefsiri'ndeki sergilediği tavırdan farklı bir tavır sergilemektedir. Yinede Taberi, Tefsiri'nde Hıristiyanlığa detaylı olarak girmemiş, sadece, İncil, Vaftizci Yahya, Meryem, İsa ve Teslis konularına değinmiştir.

Anahtar kelimeler: Teslis, Vaftiz, Meryem, Yahya, İncil.

A View of Christianity in Taberi Interpretation

Abstract

The interpretation of Taberi, as being a rumbling interpretation, presents the way of understanding of the first generation of Muslims the verses of the Koran relating Christianity. So we prefer to present the view against the Christianity in that age in evaluating within the structure and content presenting by Taberi. The important aspect of Interpretation of Taberi is almost a source and model for all the next interpretation. In the Interpretation of Taberi, Christianity is not taken into consideration within the terms of Verses of the Koran. For this reason the Interpretations of Taberi is different from the Interpretation of Menar of Razi (1210) and Reşit Rıza. But Taberi deals with Christianity in his interpretation not in detail and only mentions about The Holy Bible, Baptist the John, The Virgin Mary, Jesus Christ and Holy Trinity.

Keywords: Holy Trinity, Baptist, Mary, John, Bible.

Giriş

Hıristiyanlıkla ilgili Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetlerle başlayan İslâm-Hıristiyan diyalogu, iki alanda gelişme göstermiştir: **Birincisi**, aynı coğrafyada veya aynı mekânda yaşayan Hıristiyan cemaatleriyle Müslümanların gösterdikleri ilişkilerdir. Bu ilişkilerin günümüze kadar gelen uzun bir süreçte yaşandığı ve bazen sıkıntılı ve çoğu zamanda mutlu ve hoşgörülü ortamlarda geçtiği görülmektedir, **ikincisi** ise, Kur'an'da Hıristiyanlarla ilgili ayetlerin

* N.E. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Konya.

yorumunda sergilenen tavidir. Aslında birinci tavrın şekillenmesinde de ikinci tavrın oldukça önemli rol oynadığı görülmektedir. Çünkü birinci tavrın şekillenmesine de, genelde Kur'an'ın, dinlere genel yaklaşımında sergilediği politika yön vermiştir.

İslâm kültür tarihinde Hicri III. yüzyıla kadar geçen süreyi, İslâm-Hıristiyan ilişkileri açısından birinci ve ikinci tavrın iç içe girdiği ve ancak çoğu kez, İslâm'ın hoşgörü ortamında geliştiğini söyleyebiliriz. İslâm-Hıristiyan ilişkilerinin, tefsir, hadis, kelam, İslâm hukuku ve Reddîyeler açısından incelenmesi için, hicri III. asrı, yani miladi dokuzuncu asrı beklemek gerekecektir. Hıristiyanlığa karşı reddiyelerin yazılma tarihi de bu tarihlere kadar gitmektedir¹. Hatta bu reddiyeleri yazanların birçoğu da Mu'tezili bilginlerdir.

Genelde bu reddiyeler, Hıristiyanlık konusunda farklı yaklaşımlar da göstermektedirler: Mesela bazıları, Hıristiyanları İslâm'a davet etmek için yazıldıkları halde² diğer birçokları da İslamiyeti doğrulamak, Hıristiyanlığı tenkid etmek yolunu izlemişlerdir. Bu tarz reddiyelerin ortak yönü ise hareket tarzlarının ve düşünce yapılarının merkezine, Kur'an ayetlerini yerleştirmiş olmalarıdır. Şüphesiz bu reddiyelerin temel hedefi, İslâm-Hıristiyan polemliğini, rasyonel çizgide tutarak, Hıristiyanlığı, Müslüman vizyonu doğrultusunda incelemek olmuştur.

Konuya tefsir açısından yaklaştığımız ve bunu Taberi (222/839)³ nin sergilediği tarzda açıklamaya çalıştığımız zaman; çok daha farklı bir yaklaşımla karşı karşıya kaldığımızı belirtmekte yarar vardır. Çünkü Taberi Tefsiri bir rivayet tefsiri olarak ilk Müslüman neslinin, Hıristiyanlıkla ilgili Kur'an ayetlerinin anlayış modelini sergilemektedir. Bunun için bu asırdaki Hıristiyanlığa karşı anlayışları, Taberi'nin ortaya koyduğu şekil ve muhteva altında bir değerlendirmeye tabi tutmayı, bu çalışma hudutları içinde sunmayı tercih ettik. Taberi Tefsirinin bu açıdan diğer bir önemi de kendinden sonraki bütün tefsirlere hemen hemen modellik ve kaynaklık teşkil etmiş olması noktasıdır. Diğer yandan, Taberi'nin, Tefsirinde tasvir ettiği Hıristiyanlığın çok özel bir karakteri olduğunu görüyoruz. Çünkü Taberi, sadece Kur'an ayetlerinin muhtevalarıyla kendini sınırlandırmıyor. Bu açıdan Taberi Tefsiri, Razi'nin (1210) veya Reşit Rıza'nın, Menardaki sergilediği tavidan farklı bir tavır sergilemektedir⁴. Yine de Taberi'nin Tefsirinde, tasvir ettiği Hıristiyanlığın, o dönem Hıristiyanlarını anlattığı da tam belli değildir. Muhtemelen Taberi,

¹ El-Haşimi, Abdullah b. İsmail, Risale ilâ Abdî'l-Mesih İbn İshak el-Kindi, Londra, 1880.

² A.g.e., s. 26.

³ Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberi Camiu'l-Beyân An Te'vili Aye'l-Kur'an, Mustafa Halebi Matbası, Mısır, 1954-1957

⁴ Abdu'l-Mecid Charfi, le christianisme dans le tafsir de Tabari, Fransızcaya çeviren, R.P. Robert Caspar, institut Dominicain D' Etudes Orientales du Caire (Melanges 16)-Beyrut, 1983, s. 117. Not: Bu makalenin hazırlanışında bu çalışmadan yeterince faydalanılmıştır (M. Aydın).

Hristiyanlıkla ilgili ayetleri, kültürünün ve onu çevreleyen ortamın anlamaya izin verdiği kadar anlamıştır. Nitekim Taberi, Hristiyanlığın bütün detaylarına girmemiş, sadece, **İncil, Vaftizci Yahya, Meryem ve İsa, İsa ve Teslisle** ilgili Hristiyan dogmalarına tefsirinde yer vermiştir.

1. İncil

Kur'an'ı Kerim'de "Ehl-i Kitap" tabiriyle, bazen Yahudiler, bazen Hristiyanlar ve bazan da Yahudiler ve Hristiyanlar kastedilmektedir. Yine bazı ayetlerde de Tevrat'ın Hz. Musa'ya, İncilin de Hz. İsa'ya vahyedildiğinden bahsedilir. Taberi, Tefsirinde İncilin geçtiği ayetleri⁵ açıklarken, İncil'den tekil olarak bahsetmiştir. Taberi Tefsirinde dört İncil'den hiç bahsedilmez. Hatta Hristiyanların kabul ettiği yirmi yedi kitaptan da bahsedilmez. Yine Taberi, Kur'an-ı Kerim'in, İncil'de olduğundan bahsettiği şeylerde de hiç şüphe etmemektedir. Vahb b. Munebbih veya İbn İshak 4/157'ci ayeti tefsir yaparken, nakledilmiş olan bazı rivayetler, aslında Kur'an-ı Kerim'le İncilleri uzlaştırma niyetini gütmektedir⁶. Ancak Taberi, İncili bir bilgilendirme veya ahkam kitabı olarak kabulde tereddüt göstermektedir⁷.

Taberi, İncil konusunda net bir tavır sergilememekte, bazan İncili, Yahudiler için Tevrat gibi telakki etmekte⁸ ve İncili önceden vahyedilmiş bir kitap olarak yorumlayarak, Tevrat ve İncili bir tek kitap gibi düşünmektedir⁹.

Fakat başka yerlerde Taberi, İncilin ayrı bir kitap olduğundan bahsederek konuya açıklık getirmektedir¹⁰.

Taberi'ye göre Allah, İncili İsa'ya vahyetmiştir¹¹. Böylece o, Allah'ın İsa'ya vahyettiği bir kitaptır¹². İncil, açık delillerdir ki onları İsa ortaya koymuştur. Bunu da Tevrat'ın muhtevasında Musa'nun peygamberliğini ve Allah'ın onda İsrailoğulları'na işaret ettiği kuralları doğrulamak için yapmıştır¹³. Zekeriya peygamberin bir oğlu olacağı haberini aldığı zaman, "dili düğümlemiş" olduğu halde, Tevrat ve İncil okuduğundan bahsetmiştir. Yine Taberi, İncil'in Allah'tan geldiğini; İncil'de Allah'a ve sözlerine inanan ümmi bir peygamberin bulunduğunu¹⁴ Hz. Muhammed'in orada zikredildiğini¹⁵ arkadaşlarının

⁵ 3/48; 5/46, 47, 66, 68, 110; 7/157; 9/111; 48/29; 57/27

⁶ Tefsir-i Taberi VI, 13-15: Bu vesile ile nakledilen İncil nakilleri şunlardır : Matta: 26,27. Bablar; Markos: 14-15. Bablar; Luka: 22-23. Bablar, Yuhanna: 18-19. Bablar.

⁷ I, 58; VII, 263; XXV, 92; VI, 269

⁸ I, 251; III, 218; IV, 194; V, 85; XI, 167

⁹ V. 326; 6/114'cü ayetin tefsir için bak: VIII; 8, 57, 16 ayetlerin yorumu için bak: XXVII, 228

¹⁰ I, 518; 111, 309; II, 268; XXVII, 241

¹¹ I, 321; III, 2; VII, 127

¹² III, 274

¹³ I, 495

¹⁴ III, 309

¹⁵ III,233,IV,198; V,85-86; XIV,109

karakterlerinin ve cehennemin on dokuz bekişinin bulunduğunu kabul etmektedir¹⁶.

Ancak Taberi, bu İncil'in tahrife uğradığını, her fırsatta belirtmektedir. Fakat tahrife uğramayan pasajlarında İncil'de bulunduğunu söylemektedir¹⁷. Taberi'ye göre İncili tahrif edenler "İsa'dan sonra gelen krallar veya Hıristiyanlardır." Bunu da İbni Abbas'dan gelen bir rivayete dayanarak söylemektedir¹⁸. Taberi'ye göre, tahrifin de birçok çeşidi vardır. Bunları Taberi, şöyle belirtmektedir:

1- İncil'i değiştirmek veya kurallarını, delillerini değiştirmek¹⁹.

2- İncil'e uygun olmayan bir yorum yapmak²⁰.

3- Bir takım kitaplar yazmak ve onları Allah'ın Kitabı'dır demek²¹.

4- Allah konusunda bir takım ahmaklıklar telaffuz etmek²².

5- Dinin birliğini, mezheplere ayırarak bölmek ve peygamberlerin yalancı olduğunu işlemek²³.

6- Bütün bunlar temelde, Hz. Muhammed'in, İncil'de adlandırılmış olduğunun inkârına bağlıdır. Öyle ki, bilmeyen kimseden bunu gizlemek, bu konuda İncil'in emrettiğini bozmak ve İslam'ı gizlemek²⁴.

İşte Taberi Tefsirini okuyan bir kimsenin, İncil konusunda öğreneceği bunlardır. Genelde bu hiçbir birleştirici düşüncenin bir araya getirmediği bir rivayetler koleksiyonundan başka da bir şey değildir. Yine bu, yapıları, muhtevaları, boyutları içinde İncilleri karakterize eden şeyi ele almakta, onları, iyi bilgili bir Müslümanın gözüyle ve bütün tarihî donelerin ışığında Kur'an'dan ayırmaktadır.

3. Yahya-Meryem-İsa

3.1. Yahya

Kur'an'da İsa'nın zikri, birçok ayetlerde Zekeriya'nın oğlu Yahya'ya ve Meryem'e bağlı olarak zikredilmiştir. Bunun için, İsa'dan bahsetmeden önce Taberi, Yahya ve Meryem konusunda bilgi vermektedir.

¹⁶ XXIX, 160

¹⁷ VIII, 9

¹⁸ XXVII, 239

¹⁹ I, 518; IV, 220; XXVII, 2339

²⁰ I, 518-519

²¹ X, 117

²² I, 519

²³ VII, 153

²⁴ IV, 198, 220; V, 85-86

Taberi, Yahya'nun şeceresi ile ilgili olarak onun Zekeriya'nın oğlu olduğunu, Zekeriya'nın da Azad'ın oğlu, onun da Barakiya'nın oğlu olduğunu söyler²⁵. Yahya'nın annesine gelince, o İsha veya Ashi diye isimlendirilmiştir.²⁶ O, İmran'ın karısı olan Fakud kızı Hanne'nin kız kardeşidir. Fakud ise Kutayn veya kâfil'in oğludur. Böylece Hanne, Meryem'in annesidir²⁷.

Şüphesiz Taberi'nin, Yahya'nun şeceresiyle ilgili verdiği bilgilerin tahkiki oldukça zordur. Taberi'nin bu bilgileri nereden aldığı da açık olarak belli değildir.

Yine Taberi'ye göre Yahya, İsa'dan büyüktür. İsa, annesinin karnundayken, Yahya, annesinin karnında İsa'nın önünde secdeye kapanmış ve sonrada İsa'ya ilk inanan Yahya olmuştur²⁸. Yahya ismini ondan önce kimse almamıştır. Allah, ondan önce onun gibi birini de yaratmamıştır²⁹. Taberi, vaftizci Yahya'nun niçin öldürülmüş olabileceği hususu üzerinde iki fikir ileri sürmektedir. Daha sonraki müfessirlerde bunları olduğu gibi nakletmektedir: Yahya, kızıyla evlenmek isteyen krala, bu izni vermediği için öldürülmüştür. Yahut bu evliliği isteyen kralın kızı tarafından kurulan bir tuzakla, öldürülmüştür³⁰. Taberi'nin verdiği bu bilgilerin Matta 14/1-12'deki bilgilerle uyduğu görülmektedir. Ancak Taberi, vaftizci Yahya'yı şöhrete ulaştıran özelliklerinden hiç bahsetmez. Mesela Yahya'nın çöl hayatındaki zahitliği, Ürdün'de yaptığı vaftizleri, İsa'nın vaftiz olması gibi hususlara Taberi değinmez.

3.2. Meryem

Taberi Tefsiri, Meryem'e çok özel bir yer vermekte ve bu konudaki ayetlerdeki kapalılığı açıklamaya çalışarak, daha önce yaptığı gibi Meryem'in şeceresini sunmakta ve Meryem'i, İmran'a ve Harun'a bağlamaya çalışmaktadır. Taberi, İbn İshak'dan gelen bir rivayete göre, Meryem'in babasının şeceresini de vermektedir³¹. Ancak bu şecere, Matta I/1 -16'daki şecereye uymamaktadır.

Taberi Tefsirinde, "Meryem'in, Harun'un kız kardeşi"³² şeklindeki ayetin yorumuna fazlaca yer vermekte ve bu konudaki rivayetleri Taberi sıralamaktadır. Taberi'nin bu konuda zorlandığını söyleyebiliriz. Çünkü Hz. "Musa'nın kardeşiyle Hz. Meryem arasında geçen zaman on üç asrı aşmaktadır. Bu konuda, Mugire b. Şu'be'den nakledilen bir hadis, konuyu aydınlatsa da, Taberi, kesin kararını bildirmemekte ve Meryem'in, Harun'un kız kardeşi

²⁵ VII, 261

²⁶ III, 244

²⁷ III, 235

²⁸ III, 252-253; XVI, 63; Not: Taberi'nin verdiği bu bilgiler, İncillerdeki rivayetlerle uyuşmamaktadır. Meryem, İsa'ya hamile iken, Yahya'nın annesi de Yahya'ya hamile idi. Ancak Yahya, İsa'dan yaşça daha büyüktür.

²⁹ XVI, 49-50

³⁰ XV, 32-33, 40

³¹ III, 235

³² Meryem: 28

olduğu konusuna eğilim göstermektedir. Çünkü Hicri III. Asırda yani Milâdi IX. asırda bile İslâm bilginlerinin, Hıristiyanlığı yeterince tanımadıkları ve bunun için de Hıristiyanlıkla ilgili ayetlerin tefsirinde zorlandıkları görülmektedir. Nitekim İMRAN ismi, Musa'nın babasının ismi olan Amrâm ismine benzemektedir. Yine "Harun'nun kız kardeşi" ismi, Hz. Musa'nın kardeşi Harun'u hatırlatmaktadır. Bu karışıklığın içinden, Mugire b. Şu'be'den gelen bir rivayetle "Yahudi ve Hıristiyanların, çocuklarına atalarının isimlerini verirlerdi" ifadesine göre Hz. Meryem'in, Harun isminde bir kardeşi olduğunu kabul edilebilir. Fakat bu da tatmin edici bir yaklaşım olmamaktadır. Ancak "Harun'un kız kardeşi" tabirinin o dönemde kullanılan bir tabir olduğu daha mantıklı gelmektedir. Nitekim Luka 1/5-6'da "Meryem'in Teyzesi için Harun kızlarındandı" tabiri kullanılmıştır. Kur'andaki "YA UHTE HARUN=EY Harunun kız kardeşi" ifadesini bu doğrultuda kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Yine Taberi Tefsirinde dikkat çeken konulardan birisi de Meryem'in annesi HANNE'nin çocuğunun olmamasıdır. Hanne, çocuk sahibi olmayı istemektedir. Bu konuda dua eder ve Allah da duasını kabul eder ve Meryem'e hamile kalır. Dikkat edilirse, Hanne'nin kız kardeşinin de çocuğu olmaz. Onun kocası olan Zekeriya (a.s.) da dua eder ve ileri yaşlarda onun da Yahya isminde bir çocuğu olur. Bu durumda Hz. Yahya ile Hz. Meryem, teyze çocuklarıdır ve doğuş kaderleri aynıdır. Taberi, Meryem doğduğu zaman, şeytandan korunanların ilki olduğunu söyler ve bu konuda Ebu Hureyre'den bir haber nakleder. Bu habere göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Yeni doğmuş hiçbir çocuk yok ki, şeytan ona dokunmamış olsun. İşte ilk cığlığı çocuk bunun için atmaktadır. Bundan sadece, İmran kızı Meryem istisna olmuştur. Çünkü Meryem doğduğu zaman annesi şöyle demiştir: Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum (Âl-i İmran: 36). Böylece Meryem'le şeytan arasına bir örtü konmuş ve şeytan örtüye dokunmuştur³³.

Taberi'ye göre, Meryem çocuk iken annesi ölmüştür. Onu, Meryem'in teyzesinin kocası olan Zekeriya (a.s.) himayesine almıştır. Ancak Taberi, Meryem'i kimin himayesine alacağı konusunda detaylı bilgi vermekte bu konudaki ihtilafları nakletmektedir. Hatta Taberi, bu durumdaki Meryem'in yaşını* tartışma konusu yapmaktadır. Bir kısım yazarlar, Meryem'in himayeye verildiği zaman, daha kundakta olduğunu, diğer bazı yazarlar da Meryem'i, annesi, kız kardeşi olan Zekeriya'nın eşine emanet ettiğini söylemektedirler. Yine Meryem'in buluş çağına kadar mabedde kaldığı kabul edilmektedir. Diğer bazı rivayetlere göre Meryem'in hamisi olan Zekeriya'nın çok fakir olduğunu, İsrail'in kıtlık içinde bulunduğunu, bunun için Meryem'in himaye konusu, İsrailoğulları ile Zekeriya arasında bir tartışma konusu haline geldiğini ve nihayet kur'a çekildiğini bu kur'a'nın marangoz olarak Jurayj isimli birine

³³ III, 238-239

çıkışını Taberi nakletmektedir³⁴. İkinci rivayette ise bu isim Yusuf olarak geçmektedir. Burada da daha sonra Meryem'in nişanlısı olacak olan Yusuf'la bir karıştırma olduğu görülmektedir. Hâlbuki ikinci rivayetin Hıristiyan ilâhiyatına daha uygun olduğu görülmektedir.

Burada bizce önemli olan Taberi'nin, Meryem'in himayesi problemi ile İsa'nın doğumundan sonraki Meryem'in himayesi konusunda bu Yusuf'la bir bağ kurmadığı konusudur. Bu ise, Hıristiyanlık açısından ciddi bir eksikliklerdir.

Taberi, Meryem'in himayesi konusundaki birçok rivayeti ansiklopedik bir üslupla nakletmesine rağmen; Kur'an'ın çizgisinden dışarıya çıkmaz ve Meryem'in mabeddeki hayatını, orada kendisine verilen yiyecekleri detaylı şekilde açıklar. Hatta Meryem'e gelen meyvelerin o sırada mevsimi olmadığından bahsedildiğini Taberi nakletmektedir³⁵. Taberi'nin Tefsirinde bu konudaki eksik yönler ise şunlardır: Taberi, Meryem'in hayatı hakkında bilgi vermemektedir. Meryem, mabeden ne zaman ayrılmıştır? İsa'nın doğumundan sonra başına ne gelmiştir? Sorularıyla, Taberi ilgilenmemiştir. Taberi'nin üzerinde durduğu temel konular, Meryem'in fazileti ve liyakati, İsa'ya hamileliği ve İsa'nın doğumu konuları olmuştur³⁶. Yine Taberi, Hz. Meryem'in, cennetlikler arasında olduğunu, Meryem suresinin 42. ayetinin tefsirinde vermekte ve "Cennetteki kadınların en iyisinin İmranın kızı Meryem ile Huveylidin kızı Hatice" olduğunu, naklettiği hadislerle belirtmektedir. Yine Taberi'nin naklettiği hadise göre "Fatıma, cennette bakire Meryem'in dışındaki bütün kadınların seyyidesidir"³⁷. Burada belirtmekte yarar vardır ki Taberi, Meryem'i bakire sıfatı ile tefsirinde zikretmemektedir. Kur'an'ın Meryem için kullandığı sıfat ise bakireden ziyade, Sıddıka'dır³⁸.

Taberi Tefsirinde, "Âl-i İmran suresinin 43." ayetini yorumlarken, Meryem'in dindarlığına fazlaca yer vermiş ve bu konuda mübalağaya varan rivayetler ve sözler nakletmiştir. Diğer tefsirlerden nakiller yaparak, Meryem'in ibadet için ayakta durduğunu, uzuvlarının şiştiğini, ayaklarından irin aktığını nakletmektedir³⁹.

Meryem'in ibadeti ve dindarlığı konusundaki nakillerle, Hıristiyan kaynaklarındaki nakiller uyuşmamaktadır. Meryem konusundaki müslüman rivayetlerinin, daha çok zahid ve sofu bir Müslüman zihniyetin ürünü olduğunu düşünmek daha mantıklı olacaktır. Böylece, müslüman bir zihniyet, Kur'an'ın bahsettiği, İslâmiyet öncesi dönemin şahsiyetlerine, tarihi gerçeklere aykırı

³⁴ Robert Caspar, Jurayj isminin Gregoire isminin Arapçalaşmış şekli olduğunu söyler. Gregoire le Thaumaturge efsanesine göre, Gregoire Hicri III. Asırda yani IX. Miladi asırda Küçük Asya'nın Néocésarée'si'nde piskoposdur.

³⁵ III, 244, 247

³⁶ XXVII, 96-97

³⁷ III, 262-264

³⁸ VI, 315. Bak: Maide: 75

³⁹ III, 264-265

olarak isnat edilmiştir. Buna göre, normal insanların kaydettikleri tarih, idealize bir tarih adına yön değiştirmiştir. Bu tarihin, tamamen müslüman mefhumlarına boyun eğen bir tarih olduğunu belirtmekte gerekir.

Taberi'nin Tefsiri'nde en çok üzerinde durduğu konulardan birisi de, Meryem'in hamileliği konusu olmuştur. Taberi bu konudaki rivayetleri uyum içinde sunmaktadır. Taberi bu konudaki tefsirini Meryem suresi 16-22'ci ayetlerini yorumlarken vermektedir. Ayet-i kerimeye göre, Meryem ailesinden ayrılarak Mescid-i Aksa'nın veya evinin doğu tarafına çekilmişti. Ayette Mescid-i Aksa tabiri geçmez, İsa, Nasıra şehrinde **Beytelehem** de doğmuştur, Mescid-i Aksa Kudüs'tedir. Burada Taberi, işi, karıştırmaktadır. Böylece, Meryem, ailesiyle-kendi arasına bir perde çekmiştir. Allah Cebraili genç bir insan şeklinde Meryem'e göndermişti. Meryem, insan şeklindeki Cebraili, **"Senden Allah'a sığınırım. Allah'tan korkan bir kimse isen bana dokunma"** diyerek yalvarmıştı. Cebrail ise, **"Ben yalnızca sana, tertemiz bir erkek çocuğu başlatmam için Allah'ın elçisiyim..."** demiştir. Meryem, **"Bana insan eli değmedi, iffetsiz de olmadığım halde, benim nasıl çocuğum olabilir?"** diye cevap vermiştir. Cebrail, **"Bunun Allah için kolay olduğunu"** söyleyerek Meryem'i teskin etmeye çalışmıştır. Bu sırada, hamilelik olup bitmişti, çünkü o, insanlara bir delil olarak meydana gelecekti. Ancak bu durum, Meryem'i çok üzümüştü. Ölmek ve yok olup gitmek istemişti.

Taberi, Meryem'in namuslu bir hamileliğe sahip olduğu konusundaki Kur'an'ın yaklaşımını teyid etmek üzere, Enbiya suresi 91. ayetindeki **"O, fercini korudu. Biz ona ruhumuzdan üfledik ve oğlunu bütün âlem için bir ibret kıldık."** İfadelerini tefsir etmiş, iftiracı Yahudilerin başlattıkları iftiralar karşısında Meryem'in namusunu göstermeye çalışmıştır. Taberi, **"Meryem, fercini korudu"** ayetini şöyle yorumlamaktadır:

Ferc, konusunda farklı şeyler söylenmiştir; ferc, kadının göğüsleridir. Diğer bazıları, Meryem'in entarisinin açılmasına mani olduğu tezini tercih etmektedir. Aynı görüşleri, Taberi, Tahrim suresinin 12.ci ayetinin tefsirinde de tekrar etmektedir. Taberi, bu konuda şöyle der: Meryem, Cebrail'e, entarisinin açılmasını yasaklamıştı⁴⁰. Ona selâm vermesi üzerine entarisindeki delik veya yırtık, ferc diye isimlendirilmiştir. Nitekim duvardaki yarığa veya damdaki deliğe, ferc denmektedir. Taberi'ye göre Cebrail, **"Meryem'in entarisindeki yarığa üflemiştir"**⁴¹. Taberi bütün bu yorumları Vahb b. Münebbih'in rivayetini zikrederek yapmaktadır. Buna göre **"Cebrail, Meryem'in entarisinin yırtığından üflemiş, nefesi Meryem'in fercine ulaşmıştı"**⁴².

⁴⁰ XVII, 84

⁴¹ XXVIII, 172

⁴² XVI, 62

Şüphesiz ferc kelimesi üzerindeki yorumların amacı, bakire olan Meryem'in hamileliğindeki şüpheleri kaldırıp, onun masumiyetini ortaya çıkarmak için yapılmaktadır.

Taberi, Meryem'in hamilelik müddeti üzerinde de durmaktadır. İbni Abbas'tan naklettiği bir habere göre, "Meryem hamile olunca, onu hemen doğurdu"⁴³ şeklindeki ifadeyi Taberi kabul etmez. Meryem'de bütün kadınlar gibi, doğurma zamanı gelince doğurduğu kanaatini sergilemektedir⁴⁴.

Taberi'nin üzerinde durduğu konulardan birisi de Meryem'in nerede doğurduğu konusudur. Bu konudaki görüşler, farklıdır. Bazılarına göre "Doğu mihrabında", diğer bazılarına göre, Mısır'da; bir başkalarına göre "bir eşek yemliğinde" veya "incir-palmiye" kütüğünün yanında doğurmuştur. Bir başka rivayete göre Meryem, Kudüs'ten altı mil mesafedeki Bethléem'e gitmiş orada bir hurma ağacına tutunmuştur. Ağacın yanında bir inek yemliği vardır⁴⁵.

Taberi'nin Meryem konusunda eksik bıraktığı şeyler ise, çok önemli şeylerdir: Meselâ, İsa'nın sözleri, mihrapda Meryem için suyun akması, hurma ağacından taze ve olgun hurmaların düşmesi, Meryem'in orucu gibi konularda Taberi çok şey söylemez. Diğer yandan, İsa'nın hayatı, çocukluğu, gençliğinden Taberi hiç bahsetmez. Sadece bir haber nakleder ki bu haberin doğruluğu veya yanlışlığı üzerinde değerlendirmede bulunmadan bu haberi verir: "O'na göre, Meryem, İsa'yı okula göndermiştir"⁴⁶.

Yine Taberi Tefsirinde, İsa'nın çarşıdan önceki hayatıyla ilgili farklı görüşler nakledilmektedir. Vahb b. Münebbih'den verdiği bir rivayete göre, İsa on iki yaşında iken, Meryem, Allah'ın vahyi üzerine Mısır'a kaçmıştır. Yine Vahb b. Münebbih'den bildirilen bir rivayete göre İsa, çarşıya gerilince Meryem orada bulunuyordu. Görüldüğü gibi birçok çelişkili rivayetler Taberi tefsirinde birlikte bulunmaktadır⁴⁷.

3.3. İsa

Taberi Tefsirinde İsa konusu, Kur'an'daki İsa ile ilgili ayetler vesilesiyle ele alınmakta ve İsa'yı tarihi bir şahsiyet ve Mesihî ilgilendiren bir takım dogmalar açısından ele almaktadır. Bununla beraber, Taberi tarafından verilen İsa ile ilgili rivayetler, İsa'nın hayatının çocukluk dönemiyle ilgili tamamlayıcı bilgiler olarak kabul edilebilir. Taberi burada Ebu Hureyre'den ve Vahb b. Münebbih'den iki rivayet nakleder. Bu rivayetlerde şeytanın, İsa'ya dokunamadığı konusu işlenmiştir⁴⁸.

⁴³ XVI, 65

⁴⁴ VI, 315

⁴⁵ XVI, 63, 65

⁴⁶ I, 53; III, 279

⁴⁷ VI, 13

⁴⁸ III, 239-240; XV, 8

Taberi, Mü'minûn suresinin 56. ayetini yorumlarken ayette geçen "**Meryem oğlunu ve annesini bir işaret kıldık ve onları oturmaya uygun, çeşmeli bir tepeye yerleştirdik**" şeklinde belirtilen tepenin neresi olduğu konusunda bilgi vermemektedir. Sadece Taberi, bu tepenin Filistin'de Ramle, olduğu veya Şam'da, Mısır'da, Kudüs'te böyle bir tepenin olduğu şeklindeki rivayetleri nakletmektedir⁴⁹.

Taberi, İsa'nın İsrailoğullarından olduğunu ve İbn Abbas'tan naklettiği bir rivayete göre Meryemoğlu İsa'nın köyünün Nasıra olduğunu ve bunun için de İsa'ya Nasıralı (Nazareen) dendiğini belirtmektedir⁵⁰. İsa ile Hz. Peygamber arasında geçen zaman üzerinde duran Taberi, bu sürenin 600, 560, 400 veya 300 yıl olduğundan bahsetmektedir⁵¹.

Taberi, İsa'nın ne kadar yaşadığı konusuna da değinmiş ve İsa'nın otuz üç yıl veya yüz yirmi yıl yaşadığından bahsetmiştir. Taberi, özellikle son rivayetin asılsız olduğu üzerinde hiç durmamıştır. Taberi, Al-i İmran suresinin 45-46. ayetlerini yorumlarken, İsa'nın yeni doğduğunda konuştuğu üzerinde durmakta, fakat bu konu hakkında fazla bilgi vermemektedir. Sadece bu konuda İbn Abbas'tan naklettiği bir hadise göre, beşikte dört kişinin konuştuğundan bahsetmektedir⁵².

Taberi, İsa'nın çocukluk yıllarından da bahsederek, İsa'nın okula gittiğini fakat İsa'nın öğretmeninden daha bilgili olduğunu söylemektedir⁵³. İsa okula giderken okul arkadaşlarıyla oynarken kilden bir kuş yaptığını ve kuş modeline üflediğini ve kilin kuş olduğunu İbn İshak'dan naklederek Taberi, İsa'nın bunu yaptığını gören çocukların İsa'yı terkettiklerini nakleder⁵⁴. Yine Taberi, İsa'nın "okul arkadaşlarına, babalarının evde yaptığı şeylerden haber verdiğini yazarak, evde babalarının yedikleri şeyleri haber verdiğim bildirir. Hatta çocukların evlerine gittiklerini ve gerçekten babalarının İsa'nın dediği şeyleri yediklerini öğrenirler. Bunun üzerine, çocukların babaları, İsa ile arkadaşlık yapmamaları için çocuklarını uyarırlar ve hatta çocukları bir eve toplayarak, İsa'nın yanına göndermezler. İsa; onları çağırmaya geldiğinde, çocukların evde olmadığını, evde sadece domuzların olduğunu söylerler. İsa'da dediğiniz gibi olsun der, çocuklar domuz haline gelir⁵⁵.

Taberi bu konularda farklı rivayetler nakletmektedir. Ancak rivayetler arasında uzlaşma yoluna girmemektedir. Taberi, İsa'nın ölüleri diriltmesi konusunda iki ölüden bahsetmektedir. Biri bir kraldır. Diğeri de kralın

⁴⁹ XVIII, 26-27

⁵⁰ I, 318

⁵¹ VI, 167

⁵² XII, 193

⁵³ I, 53; III, 279

⁵⁴ III, 275

⁵⁵ III, 279-280

oğludur⁵⁶. Taberi'nin verdiği bilgiye göre, İsa'nın dua ederek iyileştirdiği hasta sayısı elli bine varmaktadır⁵⁷.

Taberi, Maide suresinin 112-115. ayetlerinin tefsirine sekiz sahife ayırmıştır. Bilindiği gibi bu ayetlerde, Havarilerin İsa'dan gökten sofraya istemeleri, İsa'nın bunu Allah'tan talebi anlatılmaktadır. Taberi, İsa'nın talebi üzerine meleklerin gökten bir sofraya getirdiği, sofrada yedi balığın ve yedi ekmeğin olduğunu, ancak yendiği halde sofrada yiyeceklerin bitmediğini bildirmektedir. Taberi, sofraya konusunda çok farklı görüşleri sıralamakta ve sofrada balık ve ekmeğin olduğunu, cennet meyvelerinden bulunduğunu söylemektedir. Ancak Taberi'ye göre bunu bilmenin yararı yoktur⁵⁸.

Taberi'nin Tefsirinde üzerinde durduğu önemli noktalardan birisi de İsa'nın akıbeti konusudur. Taberi'de diğer müfessirler gibi, Hıristiyanların kabul ettikleri İsa'nın çarmıha gerildiğini, mezara konulduğunu ve daha sonra dirildiği şeklindeki görüşlerini benimsemez ve İsa'nın akıbetiyle ilgili birçok rivayeti sıralar. Bu rivayetlerin tek ortak yönü, İsa'nın çarmıha gerilmediği, dolayısıyla ölmediği ve dirilmediği noktasında toplanmaktadır. Taberi'nin sıraladığı rivayetlerde diğer bir ortak yön ise, çarmıha gerilenin İsa değil, İsa'ya benzeyen birisinin olduğudur. Bu konuyu Taberi, hem İbn Abbas'dan naklettiği rivayette, hem de Vahb b. Münebbih'ten naklettiği rivayette belirtmiştir⁵⁹. Vahb b. Münebbih'den gelen rivayete göre Yahudiler, İsa'nın bulunduğu evi kuşattıkları zaman, İsa'nın kim olduğunu bilmiyorlardı. Ancak İsa'nın havarilerinin hepsi İsa'ya benzetilmiştir. Böylece, evde İsa ile olan birini, İsa diye çarmıha germişlerdi. İşte Taberi, bu rivayeti destekler görünmektedir⁶⁰.

Taberi'nin, İsa'nın akıbeti konusunda üzerinde durduğu konulardan birisi de, İsa'nın göğe kaldırılmasıyla ilgili olan konudur. Taberi'nin bu konuda sergilediği rivayetler, İncil'lerdeki rivayetlerle bazen paralellik arz etmekte, bazen de tamamen uzaklaşmaktadır. Taberi, İbn Abbas'dan naklettiği bir haberde, İsa'nın havarileriyle birlikte oturduğu sırada, İsa peyda olmuş, havarilerden birisi İsa'ya benzemişti. Bu sırada İsa, evin boşluğundan semaya kaldırılmıştır⁶¹.

Taberi, aynı konuda İbn İshak'dan da bir rivayet nakleder. Bu rivayete göre İsa'ya benzetilen Yahuda İskariot (Judas İscariot) dur⁶². Taberi, Vahb b. Münebbih'den de İsa'nın akıbeti ile ilgili bir haber nakletmektedir. Bu haber şöyledir: Allah, Meryemoğlu İsa'ya bu dünyayı terk edeceğini haber vermişti. İsa, ölüm düşüncesinden dolayı titremiştir. Havarilerine bir yemek hazırlamış ve

⁵⁶ III, 285

⁵⁷ III, 278

⁵⁸ VII, 129-136

⁵⁹ III, 289; VI, 12, 14-15 ve XXVIII, 92

⁶⁰ VI, 12

⁶¹ XXVIII, 92

⁶² VI, 14-15

şöyle demiştir: Bu gece benimle kalın. Çünkü size ihtiyacım var. Onlara çorba ikram etmiş ve onlara hizmet etmişti. Yemek sonrası onların ellerini yıkamış, onlara abdest aldirtmişti. Havariler bundan rahatsız olmuşlardı. İsa bunu hissedince şöyle dedi. Bu gece benim yaptığımı reddeden benim talebim değildir. Böylece Havariler, onun yaptığını tasvip etmek zorunda kalmışlardı. İsa bu defa şöyle dedi: Bu gece size yaptığım ve ellerinizi yıkamam size örnek olsun. Aranızda en iyi olan benim. O halde aranızda hiç kimse, başkasından daha büyük olduğuna inanmasın. Herkes kendini başkalarına kurban etsin. Benim ihtiyaç duyduğum yardıma gelince, sizden istediğim, Allah'a benim için yakarmanız ve ölümümün farklı olması için duada ısrar etmenizdir. Ancak Havariler, uyuya kalmışlardı ve dua edememişlerdi. İsa onlara şöyle demişti: Bu gece benim için yardım edemiyorsunuz. Havariler şöyle cevap vermişti: Biz genelde uyanıktık ve bunu çoğu defa yapardık. Fakat bu gece uyanık kalamadık. Her duaya niyet ettiğimizde bir şey bize mani oluyor. İsa dedi: Çoban kaldırılacak ve sürü dağılacak. Sonra şöyle devam etmiştir. Hakikatte, sizden biri, horoz üç defa ötmeden beni inkâr edecektir. Sizden biri, beni birkaç dirheme satacaktır..." Havariler çıkmışlar ve dağılmışlardı. Yahudiler onları arıyordu. Petrus'u yakaladılar. Ona, sen onların arkadaşları değil misin? Dediler. Petrus değilim dedi. Sonra diğer Yahudiler Petrus'u yakaladılar. Yine Petrus, İsa'nın onlardan olmadığını söyleyerek yalan söylemişti. Sonra Petrus, horoz sesini işitti ve İsa'nın sözlerini hatırlayarak ağlamıştı. Sabahleyin, Havarilerden biri Yahudilere "Sizi, Mesih'e görürsem, bana ne verirsiniz?" demiştir. Onlar da otuz dirhem dediler. O, onları aldı ve İsa'ya götürdü. Fakat daha önce, İsa'ya benzer biri oldu. İsa diye, Yahudileri ona götürmüştü. Yahudiler "İsa'nın benzerini" yakalamışlardı, onun İsa olduğundan emin olarak, iple bağlamışlar ve onu şöyle diyerek götürmüşlerdir: "Sen ölüleri diriltiyorsun, şeytanları kovuyorsun, cin çarpmışları iyileştiriyorsun. Bu ipten kendini kurtaramaz mısın" diyerek üzerine tükürmüşler, dikenler koymuşlar ve çarmıha germeye karar vermişlerdir. Böylece Allah, İsa yerine bir başkasının çarmıha gerilmesini sağlamıştır. İsa ise kaldırılmıştır. "İsa'nın benzeri" olan yedi saat çarmıhta kalmıştı. İsa'nın annesi ve diğer bir kadın ağlamıştı. İsa, onlara göründü ve şöyle dedi: Niçin ağlıyorsunuz?" Allah beni, kendine yükseltti. Onlar beni çarmıha gerdiklerini zannediyorlar. Gidin havarilere söyleyin: Beni şu, şu yerlerde karşılasınlar... On bir havari İsa'yı, bu yerlerde karşıladı. Sadece "İsa'yı ele veren havari" yoktu. İsa onu sordu. Havariler: o, pişman oldu, kendini boğdu" dediler. İsa şöyle demiştir: Madem öldüyse Allah onu affedecektir. İsa sonra şöyle dedi: Gidiniz, her biriniz bir milletin dilini konuşacaksınız⁶³.

Taberi'nin verdiği bu rivayet son derece önemlidir. Çünkü bu rivayetin, Taberi'nin çağdaşlarının Hıristiyanlığa bakışlarını göstermesi bakımından, tarihi bir önemi vardır. Ancak İncillerdeki İsa'nın çarmıha ve göğe yükselmesiyle ilgili

⁶³ VI, 13

nakillerle bu rivayetin paralelliği olsa da tam olarak uyduğu söylenemez. Taberi'nin verdiği rivayet, Kur'an ayetlerindeki motiflere uygunluk arz etmektedir. Bu tip rivayetlerdeki hedef, Kur'an ayetlerinin teyidi amacını gütmektedir.

Taberi Âl-i İmran suresinin 55. ayetindeki "Ey İsa! Şüphesiz, **senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim.**" Ayetinin tefsirine de oldukça yer ayırmıştır. Taberi, bu konuda müfessirlerin görüşlerini nakletmektedir. Bazı müfessirler, "çağırma" kelimesini, uykuya çağırma şeklinde yorumlamışlardır. Böylece ayete "seni uyutacağım, uyku halindeyken seni, yükselteceğim" şeklinde bir anlam verilmiştir. Bu konuda bir başka müfessir grubu da şu anlamı vermektedir: "Seni ölümle geri çağıracağım". Taberi; İbn Abbas'tan ve Vahb b. Münebbih'den naklettiği rivayetlerle bu anlamı desteklemektedir⁶⁴.

Taberi, İsa'nın peygamberlik faaliyetleriyle ilgili de detaylı bilgi vermektedir. Taberi, İsa'nın, Musa şeriatına riayet ettiğini, Sebt Gününe saygılı davrandığını, mabede gittiğini belirtmektedir. Taberi'ye göre, İsa Tevrat okuyan dört kişiden birisiydi. Tora yetmiş deve yüküne denkti. Bu dört kişi, Musa, Üzeyr, Yeşu ve İsa idi⁶⁵.

Taberi, Mesih kelimesi üzerinde de çok ince tahliller yapmaktadır. Mesih kelimesi, günahlardan temizlenmiş olan İsa'ya işaret etmektedir. Mesih kelimesinin orijinal paradigmasının **memsuh** olduğunu, bunun da mesih olduğunu belirtmektedir. **Memsuh** da, günahlardan ve her insanda bulunan kirlerden "arınmış" anlamına gelmektedir. Bazı müfessirler, Mesih kelimesinin etimolojisinin, İbranice veya Süryanice **Machiah** kelimesi olduğunu söylemişlerdir. Bu kelimenin anlamı ise "kutsanmış" demektir. Ancak Taberi, mesih kelimesinin yabancı etimolojisini kabul etmez. Mesih kelimesinin sıfat olduğunu söyler⁶⁶. Taberi, Kur'an'da İsa'nın isminin "Meryemoğlu İsa Mesih" şeklinde⁶⁷ geçtiğini söyleyerek; İsa'nın, Meryem'in oğlu olduğunu, onun "Allah'ın oğlu" olmadığını, Kur'an-ı Kerim'in heterodoks Hıristiyanların, Allah'a oğul isnad etmelerini, reddettiğini belirtmektedir. Sonuç olarak Taberi, İsa'nın Allah olduğunu veya Allah'ın oğlu olduğunu kabul etmemektedir. Hatta O'nun Allah ve Allah'ın oğlu olduğunu söyleyen Hıristiyanların müşrik ve kafir olduklarını söylemektedir⁶⁸.

Taberi'nin, Mesih kelimesine yüklediği anlamın eski ve yeni ahitteki bütün anlamları dışarıda bıraktığını söyleyebiliriz. Taberi'nin Mesih kelimesi üzerindeki yaptığı yorum, tamamen bir Müslüman yorumudur.

⁶⁴ XVI, 96

⁶⁵ IX, 66

⁶⁶ VI, 35; III, 270

⁶⁷ Al-i İmran: 45

⁶⁸ IV, 200

Taberi, Al-i İmran suresinin 45. ve Nisa suresinin 171. ayetleri üzerinde yorum yaparken "Ey Meryem! Allah seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki, adı Meryemoğlu İsa Mesih'tir." şeklindeki ayette geçen kelime ile "Meryemoğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi" üzerinde geniş şekilde durmakta ve şöyle demektedir: "Meryem'e götürmek üzere Allah'ın meleklerle verdiği mesaj ki, Allah'ın Meryem için iyi haberi'dir." Meryem'e attığı "kelimenin anlamı, Allah'ın Meryem'i onun hakkında bilgilendirmesi ve ondan haber vermesidir"⁶⁹. Taberi, bu yorumu yapmakla beraber bu konudaki farklı kanaatleri de nakletmektedir: Bu kanaatlerden birisi, kelimenin İsa olduğudur. İkincisi kelime, ol şeklinde bir emir anlamına alınmıştır⁷⁰. Yine Nisa suresinin 171. ayetindeki "Allah'tan bir Ruh"dur ifadesi üzerinde de durarak Taberi "Ruh" kelimesi üzerinde farklı kanaatleri sıralamaktadır. Taberi, Ruh kelimesine şu anlamları verir: 1- Allah'tan bir nefes, 2- Allah'tan gelen bir hayat, 3- Allah'tan gelen bir bağışlama, 4- Allah'ın yarattığı bir ruh, 5- Cebrail. Sonuçta Taberi, bütün bu anlamların hakikati yansıttığını söylemektedir⁷¹. Yine Taberi, Bakara 87 ve 253. ayetlerdeki "Onu Ruh'u'l-Kudüs ile destekledik" ifadesini uzun uzun tefsir etmektedir ve "Kutsal-Ruh" üzerinde üç işarette bulunmaktadır: **Cebrail-İncil-İsa'nın** ölüleri dirilttiği bir isim... Ancak Taberi, üçüncü işaretini açıklamaz. Taberi'nin diğer ayetler vesilesiyle yaptığı yorumlarda "**Ruhu'l-Kudüs**"ün Cebrail olma ihtimali üzerinde fazlaca durmaktadır⁷².

Sonuç olarak kelime ve ruh kavramlarına Taberi'nin yüklediği anlamlarda, Hıristiyanların düşündükleri anlam bulunmamaktadır. Taberi'nin Kelime ve Ruh kavramlarına verdiği anlam, tamamen Müslüman bir anlam içermekte ve Kur'an ayetleriyle uyum içinde bulunmaktadır. Bu anlayış, İslâm'ın ağırlık merkezini oluşturmakta ve İsa'nın Tanrısallığını ve Teslisi inkârla da uyum içinde bulunmaktadır.

Taberi'nin, Tefsiri'nde üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi de İsa'nın Tanrısallığı ve Teslis doğmasıdır. Taberi, Maide suresinin, 17. ayetinde geçen "**Allah, Meryemoğlu Mesih'dir**" diyenler, kesinlikle kafir oldular:" ifadesine dayanarak bütün Hıristiyanların buna dâhil olduğu kanaatini muhafaza ederek, Hıristiyanların Mesih, Allah'tır, dediklerini ifade etmiştir⁷³. Maidê suresinin 75. ayetinin yorumunda ise Taberi şöyle demektedir: "Onlar dinsizlik içinde "**İsa'nın Allah olduğunu**" söylemişlerdir." Taberi'ye göre bunu diyenler Yahudi Hıristiyanlardır⁷⁴. Taberi bu ifadelerde Kur'an metnine tam olarak riayet etmemektedir. O, Hıristiyanların veya onlardan bir kısmının iddiaları olan "**İsa'nın veya Mesih'in Allah**" olduğunu söylemelerinin,

⁶⁹ VI, 35

⁷⁰ III, 269

⁷¹ VI, 35-36

⁷² VII, 127

⁷³ VI, 163

⁷⁴ VI, 313

Kur'an'daki "Allah, Meryemoğlu Mesih'tir, diyenlerin kesinlikle kafir oldular" ifadesiyle aynı anlama geldiğini düşünmektedir. Taberi'ye göre Hıristiyanlar, Mesih'i, Allah olarak ve Allah'ın oğlu olarak düşünmüşler, fakat aynı zamanda Allah'ın çocuğu olarak kabul etmişlerdir⁷⁵. Taberi'ye göre Hıristiyanlar, İsa'nın Allah'tan daha çok tapılacak **Rab** ve **Tanrı** olduğunu düşünmüşlerdir⁷⁶.

Taberi, Maide suresinin 73. ayeti olan "**Allah, için üçüncüsüdür**" diyenler elbette kâfir olmuşlardır" ayetinin tefsirini yaparken şöyle demektedir: "Bu, bütün Hıristiyanların, **Yakubi, Melkit ve Nestori** gibi mezheplere ayrılmadan önce, Hıristiyanların tamamının ortak oldukları bir formüldür. Taberi, Hıristiyanların, "**Ebedi Tanrı, üç uknumlu bir tek cevherdir.**" dediklerini nakletmektedir⁷⁷. Taberi'de dikkatimizi çeken husus, husus, **bu bir tek cevherin "çocuk sahibi olan ve doğrulmayan bir baba, doğmuş bir çocuk ve doğurmayan ve her ikisinden çıkan bir zevc. Bunun ruh diye anlaşılması, en mantıklı olanıdır.** Taberi, burada Doğu-Batı kiliseleri arasında 1054 yılına kadar gelen ve iki kilise arasında bölünmeye götüren çok önemli bir Hıristiyan teolojisi problemine işaret etmektedir. Bu problem, iki kilise arasında **filioque** problemi olarak yaşanmıştır. Ancak Doğu kiliseleri, kutsal-ruhun, sadece Babadan çıktığına inanmakla beraber; Batı kiliseleri kutsal-ruhun hem Baha'dan hem de oğuldan çıktığına inanmaktadır. Taberi'nin buradaki görüşü, Katolik Hıristiyanlığın benimsediği görüşle uyum göstermektedir.

Taberi'nin sergilediği Teslis formülasyonu, teslisdeki Hıristiyan Credosunun belli bir yönünü yansıtmaktadır. "**Allah, üç uknumlu tek cevherdir**" ifadesi "Meryem'i bu teslisin bir uknumu olarak telakki etmesi, ancak Maide suresinin 116. ayetinin özel bir yorumu ile açıklanabilmektedir. Bu ayette "kıyamet gününde Allah'ın, "**Ey Meryemoğlu İsa, sen mi insanlara Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilah edinin dedin**" denmektedir. Şüphesiz bu ayetin teslisle ilgili olduğu düşünülmüştür. Fakat Taberi, tefsirinde bu konuda ileriye gitmez. Taberi, yukarıdaki ayetin tefsirinde "Teslis doğmasını genel olarak veya bazı Hıristiyan mezheplerinde teslisin aldığı şekil değişikliğine işaret ettiğine izin veren hiçbir faydalı şeyde söylemez. Taberi bu ayete göre bütün Hıristiyanların **Baba-Oğul-Meryem** şeklinde bir Teslise inandıklarını belirtmektedir. Yani bunun saf müşriklik veya başka bir şey mi olduğunu gösteren hiçbir şey söylememiştir⁷⁸. Taberi tefsirinde çok ilginç bir iddiaya yer vermektedir: Buna göre, "**Allah, için üçüncüsüdür**" diyenin Yahudi **PİNHAS** olduğunu söylemektedir⁷⁹.

Taberi, tefsirinde **Nâsâra kelimesi** üzerinde de durmakta bu kelimeyi lenuistik açıdan açıklamaya çalışmaktadır. **Nasâra** kelimesinin çoğul

⁷⁵ III, 162

⁷⁶ II, 339; III, 162

⁷⁷ VI, 313

⁷⁸ VII, 136-138

⁷⁹ VI, 195

olduğunu, tekilinin Nâsrân olduğunu söylemektedir. Arapça'da Nasâra'nın, alışılmış olan tekilinin Nâsrânî olduğunu söylemektedir. Hıristiyanların Nasâra olarak isimlendirildiğini, çünkü onların birbirlerine yardım ettiklerini belirtmektedir. Bunun dışında Taberi, Nâsâra konusunda üç ayrı izah yapmaktadır: 1- Hıristiyanlara Nâsâra denilmesinin sebebi, Nasıra (Nazareth) denilen bir yerde oturmalarıdır. 2- Kur'an da Al-i İmran suresinin 52. ayetinde "Allah yolunda yardımcıları kim?" sorusuna, Havariler, "Biziz Allah yolunun yardımcıları, Allah'a iman ettik. Şahid ol, biz müslümanlarız" dedikleri için Nasâra denilmiştir. 3- Meryemoğlu İsa'nın köyünün Nasıra (Nazareth) diye isimlendirilmesinden dolayı, İsa'nın arkadaşları, Nasırıyyun (Nezaréenler) diye adlandırılmışlardır. Taberi bu görüşleri, İbn Abbas'a ve Katade'ye iki rivayetle bağlamaktadır⁸⁰.

Taberi Tefsirinde, Havariler, Rahipler ve Keşişler konusunda da açıklayıcı bilgiler vermektedir: Havarilerin beyaz elbise giydiklerini, onların "temizleyici" olduklarını onların elbiseleri beyazlattıklarını ve tokaçladıklarını belirtmektedir. Taberi'ye göre Havari ismi, İsa'nın arkadaşları arasına giren herkese verilmektedir. Maide suresinin 111. ayetindeki "Havarilere "bana ve elçime inanın" diye ilham etmişim." Ayetinin tefsirinde Taberi, Havariler, İsa'nın vuzarasıydılar (Vekilleriydiler), onun diniyle görevliyidiler"⁸¹.

Yine Taberi, havariler, rahipler ve keşişler arasında ayırım yapmamaktadır. Taberi, Maide 87'ci ayeti tefsir ederken, "Rahiplerin ve keşişlerin, kendilerine, kadınları, iyi yiyecekleri ve lezzetli içecekleri yasaklamışlar ve hatta bazıları kendilerini keşiş kulübelerine kapatmışlar ve bir kısmı da yeryüzünde seyahat yapmışlardır, demektedir⁸². Bütün bunlara rağmen, rahiplerin fonksiyonları ile ilgili Taberi'de açık bir fikir bulamıyoruz. Özellikle Hıristiyan kültürü ile ilgili İslamiyet'te benzer bir durum olmaması, belki de bunun ana sebebi olabilir. Diğer yandan Hıristiyanların içe kapanık olmaları, Müslümanların onları yeterince tanımalarına da engel olmuş olabilir.

Taberi, Hıristiyanların kâfirliklerinin tezahürünü, yirmi maddede açıklamaya çalışıyor. Ancak, Taberi'nin sıraladığı bu kâfirlik tezahürlerinin hepsi, Hıristiyanlar için geçerli olan şeyler olarak görülmemektedir. Taberi bu doğrultuda "Hıristiyanları politeist-müşriklikle vasıflandırmaktadır⁸³.

Taberi, tefsirinde Hıristiyanları iki kategoriye ayırmaktadır: 1- Allah'ın birliğine, İsa tarafından tebliğ edilen şeriata sadık kalan Hıristiyanlar. Bunların içinden bazıları Hz. Muhammed'i tanımışlar, İslamiyeti benimsemişlerdir. Bunların arasında ilk sırayı Havariler almaktadır⁸⁴. 2- Hıristiyanların ikinci

⁸⁰ I, 318

⁸¹ VII, 128

⁸² VIII, 8

⁸³ III, 166, 181; IV, 200; VI, 46; XXIX, 117

⁸⁴ III, 287-288

kategoriisi tamamen birincilerin zıddı bir durum göstermektedir. İsa'nın talebeleri ona itaat ederken ve ona vahyedilene tabi olurken; bu grup, pazar gününe saygı gösteriyorlardı⁸⁵. Taberi'nin bu fikirleri oldukça karışık görülmekte ve Hıristiyanlıkla ilgisi bulunmamaktadır.

Taberi, tefsirinde Hıristiyan fırkalarından olan Ya'kubiler konusunda da bilgi vermektedir. Bunların, MAR YAKUB'un talebeleri olduğunu belirterek, İsa'nın Allah olduğuna inandıklarını söylemektedir. Nestoriler ise, NESTORIUS'un talebeleridir. Bunlar da İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söylemektedirler. Melkitler ise, Taberi'ye göre, Décé'nin talebeleridir. Taberi bunların İsrail'i Hıristiyanlar olduğunu söylemektedir. Taberi, melkitlerin inancının aşağıdaki şekilde olduğunu belirtmektedir: İsa, üçün üçüncüsüdür. **Bizzat ö, bir Tanrıdır. Annesi bir Tanrıdır ve Allah bir Tanrı'dır.**⁸⁶ Taberi'nin özellikle Melkitler konusunda verdiği bilgilerin, kilise tarihinde Melkitler hakkında verilen bilgilerle uyuşmadığını burada belirtmekte yarar vardır. Taberi'nin, Yakubiler ve Nestoriler konusundaki verdiği bilgilerde tartışmalıdır.

Taberi, tefsirinde Müslümanlara bazı yasaklar getirmektedir. 1- Hıristiyanlarla ittifak yapmayınız. Çünkü onlar, karşılıklı olarak bir dine veya farklı bir cemaatin mensuplarına karşı yardımlaşıyorlar⁸⁷. 2- Onların bekar kalmalarını, iyi yiyecekleri kendilerine yasaklamalarını taklit etmeyiniz.⁸⁸ 3- Kitaplarını açıkladıkları zaman onlara inanmayınız. Hatta İslâm'ı kabul etseler bile⁸⁹. Taberi, bütün bunları söylemekle beraber, Hıristiyan çocuklarıyla ve keşişleriyle savaşılmamasını, Hıristiyan komşulara iyilik yapılması gerektiğini belirtmektedir⁹⁰.

4. Sonuç

Kısaca, Taberi Tefsirinin Hıristiyanlığa bakışı, Kur'an merkezli bir durum sergilemektedir. Bunun için Taberi, Kur'an ayetlerinin lafzî anlamlarına bağlı kalmıştır. Ne var ki Taberi, Kur'an-ı Kerim'deki Hıristiyanlıkla ilgili ayetlerin, tarihi gerçeklerle açıklanması yolunu seçmemiştir. Böylece de Kur'an ayetlerine verilen anlam, ayetlerden beklenen anlamla uyuşmamaktadır. Diğer yandan Taberi'nin, Hıristiyanlıkla ilgili ayetlerin izahı için verdiği yüzlerce rivayetin, ayetleri anlamada büyük bir destek sağladığı gerçektir. Ancak, bu rivayetlerin sahipleri ve birçok müfessir, gerekli yerlerde muhayyilelerine müracaat ederek işledikleri konuları süsledikleri de ayrı bir gerçektir. Burada üzülmeye değer olan konu, bu muhayyileye dayanan açıklamaların, daha sonraki dönemlerde, bazı müfessirler tarafından kutsal bir açıklama olarak

⁸⁵ I, 329; Not: Taberi'nin bu ifadelerinde ciddi şekilde Hıristiyanlık hakkında bilgi eksikliği görülmektedir (M. Aydın).

⁸⁶ XVI, 84-86; VI, 315

⁸⁷ VI, 277-278

⁸⁸ VII, 8-12

⁸⁹ XXI, 2-4; Not: Taberi'nin bu sözlerinde ifrât bulunmaktadır (M. Aydın).

⁹⁰ V, 80

kabul edilmesidir. Bu tavrın, hem halk kesimleri hem de ulema kesimlerinde görülmesi de ayrıca, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Taberi Tefsirinde, Hıristiyanlıkla ilgili her şey, İslâm'la başlıyor ve onunla bitiyor: Kur'an-ı Kerim'deki ayetler, Hıristiyan iman için yegane kriter olarak alınıp, açıklanıyor. Taberi Tefsirinde, gerçek Hıristiyanlığın bulunup ortaya konması gibi bir gayretin olmadığı dikkat çekici bir husus olarak görünüyor. Taberi Tefsirinde Müslümanlarla-Hıristiyanlar arasındaki teolojik tartışma konuları, ciddi bir kargaşa ortamında verilirken, daha sonraki dönemlerde yazılan reddiyelerde, bu konular daha açık hale geliyor. Böylece, İsa'nın keffaret olarak çarmıha gerilmesi, Teslis konusu, Tahrif problemi, tebşirat problemi gibi konular, Hıristiyanlığa karşı yazılan reddiyelerde temel tartışma konuları olarak alınmıştır.

Taberi'nin Tefsirinde, Hıristiyan ilahiyatının en önemli konularından birisi olan "Asli suç" doktrinine yer verilmemesi de dikkat çekici bir konudur. Taberi "Tebşirat problemine" de tefsirinde yer vermez. Bunun sebebi bir yandan Kur'an da asli suça doğrudan işaret edilmediği şeklinde bir cevapla gösterilirken, diğer yandan Tebşirat ile ilgili ayetin, İncil yanında desteğinin tesbiti için İncilin, ilk nüshalarına ulaşma zorluğu gösterilebilir. Ancak Taberi'nin girmedığı konulara, daha sonraki dönemlerde yazılan reddiyelerde yeterince yer verilmiştir. Her şeye rağmen Taberi tefsiri, Hicri III. asır yani Miladi IX. Asırdaki Müslüman âlimlerin Hıristiyanlığa bakış açılarını yansıttığı için, İslam-Hıristiyan karşılaşması açısından orijinal fikirler taşımakta ve bu fikirlerin klasik modelini teşkil etmektedir.

5. Kaynaklar

- Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberi, "Câmi'ul Beyan An Te'vili Aye'l-Kur'an", Mısır, 1954-1957.
- el-Haşimi, Abdullah b. İsmail, 1880, "Risale İlâ Abdi'l-Mesih ibn İshak el-Kindi", Londra.
- Abdu'l-Mecid Charfi, 1983, "Le Christianisme dans le Tefsir de Taberi", Fransızcaya çeviren: R.P. Robert Caspar, Institut Dominicain D'Etudes Orientales du Caire (Mélange, 16) Beyrut.